

גרמניה 2025: שנת מעבר לעתיד אפוף אי-ודאות¹

שמעון שטיין | 14 בינואר, 2025 | גיליון 1933

ב-23 בפברואר יתקיימו בגרמניה בחירות לבונדסטאג, על רקע ובעקבות כשלון ממשלת הקואליציה הנוכחית להתמודד עם סוגיות בוערות: מבקשי המקלט, המלחמה באוקראינה ומשבר האנרגיה, וכן ההאטה הכלכלית. על הממשלה הבאה יהיה להתמודד בנוסף עם השלכות המדיניות שיוביל הנשיא הנבחר דונלד טראמפ ביחס לנאט"ו, למלחמה בין רוסיה לאוקראינה ובתחום הסחר הבינלאומי. בכל מקרה, "ביטחון ישראל היה ויישאר חלק מתבונת המדינה" - העיקרון ששילבה הקנצלרית מרקל בשיח הפוליטי והמשמש הנחת עבודה לפוליטיקה הגרמנית - צפוי להמשיך ולהוביל את הממשלה הבאה ביחסיה עם ישראל.

בימים כתיקונם, היו הבחירות הכלליות בגרמניה אמורות להתקיים בספטמבר 2025, בחלוף ארבע שנים מאז הבחירות האחרונות. אלא שהימים אינם כתיקונם. קואליציית "הרמזור" (ניסוי ראשון מסוגו בפוליטיקה הגרמנית) נאלצה לסיים את דרכה מוקדם מהצפוי. הייתה זו קואליציה שהגדירה את עצמה כ"קואליציית הקידמה", שהציבה יעדים שאפתניים אחרי שש עשרה שנות הקנצלרית אנגלה מרקל, אשר התאפיינה בהיעדר רפורמות ובשימור הסטטוס קוו. אלא שהשאיפות של השותפים הקואליציוניים (הסוציאל-דמוקרטים, הירוקים והליברלים) התגלו במהרה כלא ריאליות לנוכח השונות האידיאולוגית של רכיביה, בנוסף למנהיגות לוקה בחסר של הקנצלר היוצא אולף שולץ. כן יש לזכור שהממשלה החלה את דרכה בתנאי פתיחה גרועים למדי בשל הצורך להתמודד עם סוגיות בוערות: הפליטים, המלחמה באוקראינה ומשבר האנרגיה והאטה כלכלית.

השאלה הגדולה היא האם יהיה בכוחה של הקואליציה הנכנסת בעקבות הבחירות שיתקיימו ב-23 בפברואר כדי לחולל את התפנית הנחוצה, שתחלץ את גרמניה מהמשבר הסטרוקטורלי (שיש המתארים אותו כקיומי) שבו היא נמצאת. מתוצאות כל משאלי דעת הקהל שנערכו בחודשים האחרונים עולה שמפלגת האופוזיציה הגדולה (המורכבת ממפלגת "הנוצרים דמוקרטים" ואחותה הבווארית המפלגה "הנוצרית סוציאלית") תזכה בבחירות והיא זו שתרכיב את הממשלה בראשות מועמדה למשרת הקנצלר, פרידריך מרק, הנעדר ניסיון מיניסטרטוריאלי. המפלגה השנייה בגודלה צפויה להיות מפלגת "האלטרנטיבה לגרמניה", שהיא מפלגת ימין קיצוני. נכון להיום, אף לא אחת מהמפלגות הדמוקרטיות אינה רואה בה שותף

¹ מאמר זה הינו חלק מסדרת מאמרים המנתחים את המשברים בגרמניה, בצרפת ובאיחוד האירופי, את הקשר ביניהם ואת השלכותיהם על ישראל

קואליציוני. המפלגה "הסוציאל דמוקרטית" צפויה להיות השלישית בגודלה; הקנצלר היוצא, שממשך להוביל אותה, מקווה שהנס שהיה מנת חלקו בבחירות האחרונות, שבהן ניצחה מפלגתו בניגוד לכל התחזיות המוקדמות, יתרחש שנית. אחריה נמצאת מפלגת "הירוקים", שזוהרה הועם במידת מה כתוצאה מאכזבת חלק מבחוריה מעמדות שנקטה ומתיפקודו הבעיתי של מנהיגה, שכיהן כשר הכלכלה והאנרגיה. זאת, למרות המאמץ שהשקיע בצמצום ההשלכות של המשבר האנרגטי בעקבות הפסקת אספקת הגז מרוסיה).

ביטוי לפרגמנטציה במפה הפוליטית היא הקמתה של מפלגה הנושאת את שמה של מנהיגתה שרה ואנגנקנט, אשר נטשה את מפלגת השמאל והקימה מפלגה המשלבת מאפיינים פופוליסטים מימין ומשמאל, אנטי-אמריקאית ובעלת נטיות פרו רוסיות, שזכתה להישגים נאים בבחירות שהתקיימו בשנה החולפת במדינות מזרח גרמניה לשעבר, ואשר טובים סיכוייה לעבור את אחוז החסימה (חמישה אחוזים). המפלגה הליבראלית (שמנהיגה "מואשם" כאחראי לפירוק הקואליציה) ומפלגת השמאל, לא יהיו מיוצגים ככל הנראה, נכון להיום, בבונדסטאג הנכנס.

צרוף של נסיבות פנימיות וחיזוניות, שילוו את הממשלה הנכנסת, יעשה את מימוש משימתה להביא לשינוי לקשה ביותר. יש הטוענים, שמדובר במשבר הקשה ביותר שחוותה גרמניה מאז הקמתה. ה"מודל הגרמני", שעשה את גרמניה למדינה יציבה פוליטית, משגשגת מבחינה כלכלית ובעלת לכידות פוליטית וחברתית, פשט את הרגל. מודל זה התבסס על שלושה נדבכים:

- (1) האנרגיה הזולה שהגיעה מרוסיה, שלא פסקה גם בתקופת המלחמה הקרה, לתעשייה הגרמנית עתירת האנרגיה - פלדה, פטרו כימיה ורכב. האמברגו שהטילה גרמניה על רכישת נפט וגז מרוסיה אילץ אותה לתור אחרי מקורות אלטרנטיביים (יקרים) לגז, בעוד המשבר התרחש כשהמשק הגרמני רחוק עדיין מהשלמת המעבר לאנרגיה חילונית.
- (2) הנדבך השני היה. שוק הסיני, אשר מלבד מכירת המוצרים הגרמנים אפשר גם השקעות גרמניות בקנה מידה גדול בעיקר בתעשיית הרכב הסינית. המעבר המהיר של המשק הסיני לשימוש ברכב החשמלי דחק את הרכב הגרמני מהשוק, וזאת במקביל להגדלת ייצוא הרכב החשמלי הסיני. גרמניה, שהתעוררה מאוחר לייצור רכב החשמלי נדחקה ממספר שווקים. יתר על כן, לטרנספורמציה שתעשיית הרכב עוברת יהיו השלכות כבדות על המשק הגרמני, שבו לייצוא הרכב משקל ניכר בסך הייצוא. ובנוסף, המעבר יגרום הקטנה ניכרת בכוח אדם ולהגדלה, לפחות זמנית, של האבטלה (ששיעוריה עדיין נמוכים).

- (3) הנדבך השלישי - הביטחוני. עיקר הנטל נישא בשבעת העשורים האחרונים על ידי ארצות הברית, שפרסה על גרמניה (ושאר חברות נאט"ו האירופאיות) מטריה גרעינית,

בנוסף להצבת חיילים אמריקאים על אדמתה. פניות חוזרות ונשנות של ממשלים אמריקאים לחלוקת הנטל - לא נענו. במקום הגדלת תקציב הביטחון, גרמניה שקיעה את משאביה בתחומי הרווחה. היו אלה הנשיא דונלד טראמפ בקדנציה הראשונה, ובהמשך פלישת רוסיה לאוקראינה, אשר אילצו את הקנצלר שולץ, (נאום שנשא בפברואר 2022) להפנים את הצורך בתפנית. זו הביאה להגדלת תקציב ההגנה לשני אחוזים מהתל"ג (מימוש החלטה של נאט"ו, שהתקבלה כמעט עשור קודם).

היבטים נוספים הגורמים להאטה/צמיחה שלילית ופגיעה משמעותית בכושר התחרותיות של גרמניה הם: היעדר השקעות מאסיביות (בתשתית, בביטחון ובדה-קארבונזציה), היעדר חדשנות, בירוקרטיית יתר, דיגיטליזציה מפגרת, בעיות דמוגרפיות והיעדר כוח אדם מיומן, תשתיות מיושנות ומערכת חינוך הסובלת מהיעדר משאבים ומערכת סוציאלית/בריאותית עתירת הוצאות.

מלבד המשבר הכלכלי על השלכותיו הרחבות, תירש הממשלה הנכנסת את בעיית מבקשי המקלט/פליטים, שנמצאת על סדר יומה של הפוליטיקה הגרמנית (והאירופאית) מאז 2015. לפליטים שהגיעו אז התווספו כמיליון פליטים מאוקראינה. נוסף לאתגר הדיור והסיוע הסוציאלי ובתחום החינוך, יש לסוגיה היבטים פוליטיים/חברתיים וביטחוניים, שעמם מתקשות הבהרה והמערכת הפוליטית בגרמניה להתמודד. תוצאה ישירה של מצב זה היא עליית מפלגת "אלטרנטיבה לגרמניה", הפורטת על תחושת היעדר הביטחון האישי והחרדות של הציבור מפני הזרים (שמיעוט מתוכם מעורב בפיגועי טרור), וממה שנתפס כאוולת יד של הרשויות בטיפולן בבעיה. ברי כי כל ממשלה נכנסת תצטרך להתמודד עם הבעיה ושלהיעדר פתרון יהיו השלכות על יציבותה הפוליטית והדמוקרטית של גרמניה. עוד יצוין, שהיעדר פתרון כלל איחוד-אירופאי יקשה על גרמניה עצמה למצוא פתרון.

ואם לא די בכך, לאילוצים הפנימיים מתווספים אילוצים חיצוניים, שיש ותהיה להם השפעה על ביטחון וכלכלת גרמניה. פלישת רוסיה לאוקראינה, שאילצה את הקואליציה היוצאת (ובעיקר את הסוציאל דמוקרטים והירוקים) להתפכח מהמדיניות כלפי רוסיה. תקוות (השווא) שהנחתה אותה הייתה ששינוי במדיניות רוסיה ניתן להשיג על ידי סחר והתקרבות, אלא שהתבטאויות נשיא רוסיה ולדימיר פוטין בעשורים האחרונים בדבר כוונתו לשנות את הסטטוס קוו בעקבות התמוטטות ברית המועצות והרצון להשיב עטרה ליושנה אמורות היו לשמש קריאת השכמה. ההפנמה בדבר הצורך בתפנית מצאה ביטוי בנאום הקנצלר שולץ מספר ימים בעקבות הפלישה (השנייה, אחרי סיפוח חצי-האי קרים) לאוקראינה. בצד הגדלת תקציב הביטחון, שיצטרך עוד לגדול בשנים הקרובות על רקע האיום הרוסי, תרמה גרמניה לאוקראינה במלחמתה במישורים ההומניטארי, הפיננסי.

למרות שההתייבבות לצד אוקראינה זוכה לתמיכה בקרב חלקים גדולים בציבור, ככל שהמלחמה מתמשכת ובפרט לנוכח נטל הפליטים האוקראינים, ניכרים גם עייפות ורצון למציאת פתרון למשבר. הצהרותיו של טראמפ על אודות רצונו בסיימה המהיר של המלחמה מעוררת, בצד הרצון לראות הצהרה זו מתממשת, גם חששות לגבי אופי הפתרון (אוקראינה אינה נתפסת על ידי ארצות הברית כחיונית לאינטרס הלאומי האמריקאי), שאפשר שיהיה על חשבון ביטחון גרמניה ואירופה. להתבטאויות טראמפ לגבי עתיד נאט"ו והתניית המחויבות האמריקאית בהגדלת חלקן של גרמניה ויתר חברות הארגון בתקציב הארגון (לחמישה אחוזים מהתל"ג, נכון להתבטאותו האחרונה של טראמפ בנושא) צפויות להטיל על הממשלה הנכנסת נטל נוסף. סימן השאלה לגבי המשך המחויבות הגרעינית האמריקאית תחייב אותה לאתר אלטרנטיבה בדמות ההרתעה הגרעינית הצרפתית (והבריטית) כאופציה. עד כה, סירבו הקנצלר היוצא וגם קודמתו בתפקיד מרקל לדון בסוגיה.

לבד מההיבט הביטחוני, האיומים שמשגר טראמפ בתחום הסחר והטלת מכסים על כל המשתמע מכך על הייצוא הגרמני, וכן האפשרות לפרוטקציוניזם – כפיית מדיניות על סחר בין מדינות – יפגעו קשות בכלכלה הגרמנית, התלויה בייצוא, קרי בשווקים פתוחים. גם למדיניות טראמפ כלפי סין, המהווה עדיין שוק חשוב ביותר מבחינת גרמניה (שהחלה אמנם תהליך של הקטנת הסיכון שבתלות בשוק זה ובמקביל מחפשת שווקים חלופים לו) יהיו השלכות על גרמניה, שתתבקש, יחד עם האיחוד האירופי, שהינו הגוף האחראי על מדיניות הסחר של חברותיו, להתאים את עמדתה לעמדת ארצות הברית.

מדיניות בדלנית אמריקאית, שתלווה בהקטנת המחויבות הביטחונית לגרמניה ולשאר חברות נאט"ו, תחייב את הממשלה הנכנסת לפעול לחיזוק הנדבך הביטחוני במסגרת נאט"ו, או לחילופין – לרכז מאמץ לאמץ את הצעת מקרון לבניית "סוברניות/אוטונומיה אירופית". ההצעות שהעלה הנשיא מקרון ב-2017 לא נפלו בשעתו על אזנים קשובות של הקנצלרית מרקל ולא של שולץ. התנהלות זו הינה סימפטום ליחסים מקרטעים בין צרפת לגרמניה – יחסים האמורים להיות המנוע או הלב של האינטגרציה האירופית.

ואולם, יחסים אלה אינם מזכרים במצע הבחירות של המפלגה "הנוצרית דמוקרטית", הקוראת ליצירת טרויקה שתכלול, מלבד צרפת וגרמניה גם את פולין. בהצעה זו יש כדי להתאים את האיחוד לשינויים שחלו בעקבות הרחבתו. בתחום מדיניות החוץ, צפויה המשכיות תוך הדגשת חשיבות היחסים עם ארצות הברית. כן תודגש החשיבות של השותפות הטראנס-אטלנטית (בהנחה שארצות הברית תישאר שותפה אמינה). אחד הלקחים שיופקו מהיעדר המוכנות של גרמניה / האיחוד האירופי, שהתגלתה במלא מערומיה על רקע המלחמה באוקראינה, הוא הצורך בחיזוק התעשיות הביטחוניות. במצעה של המפלגה הנוצרית דמוקרטית נאמר בהקשר זה כי תפעל לבניית שוק פנימי למוצרי ביטחון, ובמקביל יגובשו קווים מנחים לייצוא ביטחוני.

לשינוי ניתן לצפות בצמצום חשיבות הרכיב של ערכים ופמיניזם במסגרת מדיניות החוץ - נושא שהיה בבת עינה של מפלגת "הירוקים".

"ביטחון ישראל היה וישאר חלק מתבונת המדינה" - העיקרון ששילבה הקנצלרית מרקל בשיח הפוליטי והמשמש הנחת עבודה לפוליטיקה הגרמנית (על כל אי-הבהירות שבו) - אמנם מוזכר במצע המפלגה "הנוצרית דמוקרטית" והוא ימשיך להנחות את הממשלה הבאה ביחסיה עם ישראל. עדות לחשיבות שהמפלגה מייחסת ליחסים ניתן לראות בכך שהם מזכרים מיד לאחר אזכור היחסים עם ארצות הברית ולא אחרי היחסים עם צרפת, שידעו ימים טובים יותר תחת הקנצלרים אדנאואר וקוהל. .

לסיכום, בימים אלו נוהגים לצטט את המשפט המפורסם מתוך ספרו של דה למפדוזה, הברדלס: "אם נרצה שהכול יישאר כפי שהיה, אזי הכל צריך להשתנות". ואכן, משימה הרקוליאנית ניצבת בפני הממשלה הבאה, או אם נרצה בפני החברה הגרמנית כולה: אם ברצונה לשמר את הקיים, קרי, את השגשוג הכלכלי, הלכידות החברתית והמשטר הדמוקרטי, עליה לערוך שינויים בהתאם.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט